

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

2024

Veronika Karásková

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Životopisný seriál Božena

Bakalářská práce

Autor: Veronika Karásková

Studijní program: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání – maior

Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání – minor

Vedoucí práce: Mgr. Jan Bílek, Ph.D.

Oponent práce: prof. Mgr. et Mgr. Marcin Lukasz Filipowicz, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Veronika Karásková
Studium:	P21P0517
Studijní program:	B0114A090005 Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor:	Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Životopisný seriál Božena
Název bakalářské práce AJ:	Biographical series Božena

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá životopisným seriálem České televize Božena z roku 2021 od režisérky Lenky Wimmerové. Dílo zprostředkovává informace o české spisovatelce Boženě Němcové. Cílem práce je podávané informace analyzovat a postihnout základní tendence s důrazem na zhodnocení děje z hlediska objektivity. Oporou srovnání bude biografická odborná literatura o Boženě Němcové.

- 1) BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze, 2011. ISBN 978-80-7331-217-6.
- 2) KOKEŠ, Radomír D. *Rozbor filmu*. 1. vyd. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015. ISBN 978-80-210-7756-0.
- 3) LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.
- 4) NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence I: 1844–1852*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-162-X.
- 5) NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence II: 1853–1856*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-697-4.
- 6) NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence III: 1857–1858*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN: 80-7106-764-4.
- 7) NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence IV: 1859–1862*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-895-2.
- 8) OTRUBA, Mojmír. Božena Němcová. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M–Ř. Sv. I, M–O. OPELÍK, Jiří (red.). Praha: Academia, 2008, s. 474–484. ISBN 80-200-0708-3.
- 9) POKORNÁ, Magdaléna. *Josef Němec: neobyčejný muž neobyčejné ženy*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1780-2.
- 10) POLÁK, Josef. *Tři kapitoly o Barunce Panklové (Boženě Němcové)*. 1. vyd. Praha: T. Houška, 1992. ISBN 80-900704-2-6.

Zadávací
pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jan Bílek, Ph.D.

Oponent: dr. hab. Marcin Lukasz Filipowicz, Dr.

Datum zadání závěrečné práce: 23.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího závěrečné práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 28. 3. 2024

.....

podpis autora

Anotace

KARÁSKOVÁ, Veronika. *Životopisný seriál Božena*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2024. 46 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá životopisným seriálem České televize Božena z roku 2021 od režisérky Lenky Wimmerové. Dílo zprostředkovává informace o české spisovatelce Boženě Němcové. Cílem práce je podávané informace analyzovat a postihnout základní tendence s důrazem na zhodnocení děje z hlediska objektivity. Oporou srovnání bude biografická odborná literatura o Boženě Němcové.

Klíčová slova: Božena Němcová, životopisný seriál, komparace, analýza

Annotation

KARÁSKOVÁ, Veronika. *Biographical series Božena*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2024. 46 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis deals with the Czech Television biographical series *Božena* from 2021 by director Lenka Wimmerová. The work conveys information about the Czech writer Božena Němcová. The aim of the thesis is to analyse the provided information and to analyse the basic tendencies with an emphasis on the evaluation of the plot from the point of view of objectivity. The comparison will be supported by biographical literature about Božena Němcová.

Keywords: Božena Němcová, biographical series, comparison, analysis

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum: 28. 3. 2024

Podpis studenta: Veronika Karásková

Poděkování

Poděkování patří Mgr. Janu Bílkovi, Ph.D. za ochotu, spolehlivost, vstřícné jednání a cenné rady.

Obsah

ÚVOD	12
1. BOŽENA NĚMCOVÁ	14
1.1 Život Boženy Němcové	14
1.1.1 Původ	14
1.1.2 Dětství a mládí	15
1.1.3 Sňatek s Josefem Němcem a dospělost.....	16
1.1.4 Závěr života	18
1.2 Literární tvorba	19
1.3 Vybrané přátelské vztahy	21
2. ŽIVOTOPISNÝ SERIÁL BOŽENA	22
2.1 Informace o seriálu	22
2.2 Porovnání děje seriálu s odbornou literaturou o Boženě Němcové.....	24
2.2.1 Ratibořice 1837	24
2.2.2 Josefov 1838	25
2.2.3 Praha 1842	26
2.2.3.1 Václav Bolehmír Nebeský	26
2.2.3.2 Antonie Reissová.....	28
2.2.4 Domažlice 1847	30
2.2.5 Praha a Uhry 1851	30
2.2.5.1 Sestry Rottovy	30
2.2.5.2 Českomoravské bratrstvo	32
2.2.6 Uhry 1853	33
2.2.7 Praha 1855	34
2.2.7.1 Hanuš Jurenka	34
2.2.7.2 Manželé Němcovi	35
2.2.7.3 Služka Manka	35
3. ANALÝZA ROZDÍLŮ	36
3.1 Obecné informace.....	36
3.1.1 Určení filmového žánru	36
3.1.1.1 Životopisný žánr.....	36
3.1.2 Téma	37
3.2 Analýza rozdílů.....	38

3.2.1 Formování syžetu.....	38
3.2.2 Čas vyprávění.....	38
3.2.2.1 Rozdíly v seriálu Božena se zřetelem na čas a místo	39
3.2.3 Postavy	40
ZÁVĚR.....	42
ZDROJE	44

ÚVOD

Přestože dílo Boženy Němcové vzniklo v devatenáctém století, v době značně vzdálené té naší, její odkaz stále přetrvává. Jednak je literární tvorba Němcové obsahem školního kánonu, jednak se z mnoha úhlů probírá spisovatelčina osobnost. Děje se tak nejen na půdě základních a středních škol, ale i v oblasti vědecké obce, neboť o Němcové neustále vycházejí nejrozličnější odborné publikace. Veřejnosti je dostupný i četný filmový materiál.

Cílem bakalářské práce je analýza informací podávaných v konkrétním seriálovém zpracování, životopisném seriálu Božena, a postihnout základních tendencí s důrazem na zhodnocení děje z hlediska objektivitu. Nejprve se tedy budu věnovat ději jednotlivých dílů seriálu, na což navážu analýzou rozdílů mezi podávanými informacemi a skutečností.

Božena je čtyřdílný seriál České televize z roku 2021 od režisérky Lenky Wimmerové a scénáristek Martiny Komárkové a Hany Włodarczykové. Jedná se o seriál životopisný, který zprostředkovává informace o životě a tvorbě významné české spisovatelky. V roce 2021 byl seriál odvysílán v televizi, což je moment, kdy se dostal i do mého povědomí.

Životopisný film se zakládá na umělecké rekonstrukci faktů a obsahuje úhel pohledu jeho tvůrců, čímž vznikají rozdíly mezi filmovým ztvárněním a skutečností. Výsledné dílo musí být zajímavé a zábavné – to jsou předpoklady pro jeho kladné přijetí. Myslím si, že tvůrci seriálu Božena finální popularity dosáhli.

Ve volném čase ráda čtu a zabývám se filmovou tvorbou, a to jak straší, tak současnou. Mimo jiné se ráda dívám na filmová zpracování knih a na dokumenty o známých osobnostech. Na Boženu Němcovou jsem měla v ranějších školních letech trochu rozporuplný názor, což bylo zapříčiněno mou tehdejší vyučující českého jazyka a jejím stylem předávání informací. Avšak během studia na vysoké škole jsem došla k jinému stanovisku, autorčina osobnost mě z komplexního hlediska velice zaujala. Shodou okolností to bylo v době odvysílání seriálu, proto jsem se na něho už se zájmem podívala. Ve výsledku se mi zalíbil natolik, že jsem si ho zvolila jako téma k bakalářské práci.

Bakalářská práce je strukturována do tří částí. První část tvoří životopis Boženy Němcové. Obsahuje kapitoly o spisovatelčině původu, životě, tvorbě a vybraných přátelských vztazích. V druhé části se zabývám seriálem Božena. Úvodní strany věnuji obecným informacím o seriálu – představuji zde jeho tvůrce, herecké obsazení, obsah jednotlivých dílů a divácké přijetí, poté se zaměřuji na komparaci děje seriálu s odbornou literaturou o Boženě Němcové. Porovnání je chronologické, přičemž zjištěné rozdíly se týkají především míst, kde

děj seriálu probíhá, a seriálových postav. Třetí část obsahuje analýzu rozdílů z předešlé kapitoly, oporou mi byla odborná literatura z oblasti filmové teorie.

Co se týče knižních zdrojů, v první části bakalářské práce jsem nejvíce vycházela z publikací Václava Tille, Miloslava Novotného a Jiřího Moravy, neboť všichni tři autoři napsali souhrnný životopis Němcové, který mi poskytl úvodní vhled do problematiky. Za velmi přínosné považuji i publikace Jaroslavy Janáčkové a Magdaleny Pokorné. V druhé části odkazuji nejčastěji na korespondenci Němcové, mimo to mi byla velikou oporou opět Jaroslava Janáčková. V poslední části dominují publikace Davida Jana Novotného, pro mé účely se mi zdály nejvhodnější.

V průběhu psaní bakalářské práce se mi podařilo sehnat telefonní číslo na jednu ze scénáristek, Hanu Wlodarczykovou, a následně se s ní spojit. Domluvily jsme se, že pokud budu mít nějaké otázky k seriálu, pošlu je a ona mi je zodpoví. Otázky se měly vztahovat k poslední části bakalářské práce a sloužit jako jeden ze zdrojů k analýze rozdílů. Nakonec jsem však žádné otázky zodpovědět nepotřebovala, přesto si ochoty paní Wlodarczykové moc vážím.

1. BOŽENA NĚMCOVÁ

1.1 Život Boženy Němcové

1.1.1 Původ

Božena Němcová, dívčím jménem Barbora Panklová, se podle vídeňské matriky narodila jako nemanželské dítě 4. února 1820.¹ Její matkou měla být česká služka Marie Magdaléna Terezie Novotná a otcem rakouský panský kočí Johann Baptist Pankl. S Terezií se oženil až po narození Barbory a měli spolu dalších dvanáct dětí. Existují však fakta, která vedou ke zpochybňování těchto matričních údajů a k hledání jiného původu Boženy Němcové.

Původem Němcové se od 60. let 20. století zabývali různí literární vědci a spisovatelé, např. Václav Černý ml., Jan Skutil, Helena Sobková či Josef Polák. Jejich teorie jsou stručně vyloženy historikem Jaroslavem Šúlou.² Ten tvrdí, že bádání výše zmíněných autorů nepřineslo mnoho přínosných poznatků a že výsledné teorie se spíše stále více vzdalovaly realitě. V tomto kontextu odkazuje na publikaci *Nové úvahy o narození a původu Boženy Němcové* od Heleny Sobkové, která píše o domnělém šlechtickém původu Němcové. Publikace vzbudila bouřlivou vlnu pozitivního i negativního ohlasu.³ Naopak Josef Polák na jednu stranu odmítl spekulace o šlechtickém původu Němcové a obhajoval otcovství Johanna Pankla i narození Boženy Němcové ve Vídni roku 1820, na druhou stranu pro své tvrzení nenašel vhodná zdůvodnění.⁴

Jaroslav Šůla na problematiku původu Boženy Němcové navázal svým vlastním bádáním. Uvádí, že přihlížel pouze ke známým faktům a vyvaroval se nepodložených spekulací, přičemž došel k tomuto závěru: „*Je třeba jasně říci: česká spisovatelka Božena Němcová se nenarodila ve Vídni dne 4. února 1820, ale na nám zatím neznámém místě nejpravděpodobněji dne 2. května 1818. Z neznámých důvodů manželé Panklovi na ni*

¹ OTRUBA, Mojmir. Božena Němcová. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M–Ř. Sv. I, M–O. OPELÍK, Jiří (red.). Praha: Academia, 2000, s. 474–484. ISBN 80-200-0708-3.

² ŠŮLA, Jaroslav. Sedm úvah historika o původu, datu a místu narození české spisovatelky Boženy Němcové aneb je Babička rodopisným pramenem? In: *BOŽENA NĚMCOVÁ – ŽIVOT – DÍLO – DOBA, Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 7.–8. září 2005 v Muzeu Boženy Němcové*. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové v České Skalici, 2006, s. 225–244. ISBN 80-239-8467-5.

³ SOBKOVÁ, Helena. *Tajemství Barunky Panklové: nové úvahy o narození a původu Boženy Němcové*. Praha: Horizont, 1991. ISBN 80-7012-047-9.

⁴ POLÁK, Josef. *Tři kapitoly o Barunce Panklové (Boženě Němcové)*. Praha: T. Houška, 1992. ISBN 80-900704-2-6.

připojovali identitu děvčátka křtěného ve Vídni dne 5. 2. 1820. Další archivní výzkum, provedený erudovanými historiky a genealogy, by měl tento ‚problém‘ definitivně vyřešit.⁵ Rovněž tvrdí, že nelze jmenovat otce ani biologickou matku Němcové, jelikož matriční záznam o jejím narození zatím nemáme.

V roce 2022 byl vydán televizní dokument s názvem *Tajemství života Boženy Němcové*, jehož tvůrci se rovněž zabývají původem spisovatelky.⁶ Spojili se s experty pražského Kriminalistického ústavu, kteří porovnali DNA z vlasů Němcové s DNA z kostí princezny Charlotte, sestry Dorothea a Kateřiny Vilemíny Zahaňských. Výsledky ukázaly, že Němcová nemá žádný příbuzenský vztah s tímto šlechtickým rodem, který zaměstnával J. B. Pankla.

Výzkumů a teorií je tedy mnoho, nejpravděpodobnější se zdá být, že se Božena Němcová opravdu narodila již před rokem 1820, přičemž Terezie Novotná a Johann Pankl by mohli být jejími skutečnými rodiči. Zároveň ze spisovatelčiny korespondence vyplývá, že pokud její původ byl jiný, ona sama o tom nevěděla.⁷

1.1.2 Dětství a mládí

Dětství a mládí prožila Barbora Panklová v okolí letního šlechtického sídla v Ratibořicích u České Skalice.⁸ Ratibořice se staly místem, na které později jako spisovatelka Božena Němcová s láskou vzpomínala, a to hlavně díky své babičce Marii Magdaleně Novotné, tkadleně pocházející z kraje pod Orlickými horami. Ta se sem na čas přistěhovala, aby své dceři Terezii pomohla s péčí o děti, neboť s nimi v Ratibořicích pobývala většinu času sama. Tereziin manžel byl kvůli svému zaměstnání často na cestách. Pracoval jako kočí hraběte von der Schulenburg, který se roku 1819 oženil s vévodkyní Kateřinnou Vilemínou Zaháňskou – šlechtičnou, jež pobývala na zdejším letním sídle.

Základní vzdělání získala Barbora Panklová v českoskalické škole, v letech 1830–1833 ji rodiče dali na vychování do Chvalkovic k paní Hochové, manželce panského písaře. Zde se z Barbory stala vášnivá čtenářka německé literatury.

⁵ ŠŮLA, Jaroslav. Sedm úvah historika o původu, datu a místu narození české spisovatelky Boženy Němcové aneb je Babička rodopisným pramenem? In: *BOŽENA NĚMCOVÁ – ŽIVOT – DÍLO – DOBA, Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 7.–8. září 2005 v Muzeu Boženy Němcové*. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové v České Skalici, 2006, s. 237. ISBN 80-239-8467-5.

⁶ *Tajemství života Boženy Němcové* [televizní dokument]. ČT 2. 2022.

⁷ ADAM, Robert. *Datum narození a původ Boženy Němcové ve světle její korespondence*. Online. Muzeum Boženy Němcové. 2012, aktualizováno 26. 5. 2022. Dostupné z: Datum narození a původ Boženy Němcové ve světle její korespondence. [cit. 2023-10-22].

⁸ OTRUBA, Mojmír. Božena Němcová. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M–Ř. Sv. I, M–O. OPELÍK, Jiří (red.). Praha: Academia, 2000, s. 474–484. ISBN 80-200-0708-3; TILLE, Václav a Miloslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. 7. vydání. Praha: Družstevní práce, 1947.

Jak jsem již zmínila, veliký vliv na utváření spisovatelčiny osobnosti měl jednak blízký vztah s babičkou Magdalenou Novotou, která v Ratibořicích pobývala v letech 1825–1830, jednak také okolní šlechtický život. Vévodkyně Kateřina Zaháňská Barboru Panklovou osobně znala a podporovala ji, z tohoto důvodu vznikaly teorie o spisovatelčině šlechtickém původu.

1.1.3 Sňatek s Josefem Němcem a dospělost

Důležitým mezníkem v životě Boženy Němcové, zároveň i vstupem do dospělosti se stal sňatek se zaměstnancem finanční správy z Červeného Kostelce Josefem Němcem.⁹ Svatba se konala roku 1837 v kostele Nanebevzetí Panny Marie v nedaleké České Skalici. Josef Němec byl muž vysoký a pohledný, o patnáct let starší než Barbora, povahou trochu drsný a vznětlivý, avšak inteligentní a známý svým vlastenectvím.

Již prvopočátek tohoto manželství se vymykal tehdejšími normám. V 19. století hrála velkou roli při výběru nevěsty velikost věna, které zprostředkovali nevěstiny rodiče. To se stalo součástí svatební smlouvy a sloužilo jako hmotný vklad do začátku soužití. U Josefa Němce tomu však bylo jinak. Magdalena Pokorná v monografii o Josefu Němcovi píše: „U ‚Barunky‘ Panklové byla vzhledem k poměrům v její rodině tím věnem především krása, oduševnělost, schopnost smířit se s hmotnou bídou, ale nesmiřovat se s lidskou nedůstojností. Byla si vědoma velkorysosti svého muže, který si ji vzal bez věna, a dokázala to i po letech přiznat.“¹⁰ V průběhu manželství vznikalo mezi Boženou a Josefem Němcovými mnoho neshod, neboť se oba lišili jak povahou, tak názory. Na druhou stranu je po celý život spojovalo vlastenectví a cit pro spravedlnost, dokonce i literární činnost.

O jejich životě jsme dopodrobna informováni díky rozsáhlé korespondenci, jež se dochovala, neboť si manželé kvůli častému odloučení pravidelně psali. Dále také díky četným policejním záznamům, jelikož se oba ocitli pod státním dohledem. Pravděpodobně o žádném jiném manželství uzavřeném v 19. století toho nevíme tolik jako o Němcových.

Němcovým se během manželství narodily čtyři děti: Hynek, Karel, Theodora a Jaroslav. Rodina se však musela mnohokrát stěhovat, protože Němec byl služebně překládán na různá místa. Od září 1837 do dubna 1838, tedy záhy po svatbě, pobývali manželé v Červeném Kostelci. Obývali zde podkrovní světnici, naproti níž měl Němec svou kancelář.

⁹ TILLE, Václav a Miloslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. 7. vydání. Praha: Družstevní práce, 1947; POKORNÁ, Magdaléna. *Josef Němec: neobyčejný muž neobyčejné ženy*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1780-2; JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Příběh tajemného psaní*. Praha: Akropolis, 2001. ISBN 80-7304-015-8.

¹⁰ POKORNÁ, Magdaléna. *Josef Němec: neobyčejný muž neobyčejné ženy*. Praha: Academia, 2009, s. 78. ISBN 978-80-200-1780-2.

Již zde byl často pracovně vytížen a neměl na manželku moc času, Němcová si tedy musela hledat přátele v novém městě sama. Právě v Červeném Kostelci se během manželství poprvé zamilovala do jiného muže. Byl jím Gustav Vacek, o rok mladší žák malířské akademie v Praze.

1. května 1838 byl Němec přeložen do Josefova. Manželé se přestěhovali a pár měsíců poté se jim narodil první syn Hynek. Počátkem září roku 1839 se stěhovali znovu, tentokrát do Litomyšle, kde se jim v říjnu téhož roku narodil druhý syn Karel. Stěhování však nekončilo, roku 1840 byl Němec přeložen do Polné. Během pobytu v tomto městě se Němcovým narodila dcera Theodora, také se k rodině dostala zpráva o smrti babičky Marie Magdaleny Novotné. Záhy na to, v roce 1842, se Němcovi konečně dostali do Prahy, centra vlastenců a literátů. V říjnu 1842 se manželům narodil poslední syn Jaroslav.

V Praze se oba manželé začali vlastenecky a literárně angažovat, začleňovali se do spisovatelských kruhů. Roku 1843 byl Němec přijat do vlasteneckého spolku Matice česká. Téhož roku došlo u Boženy Němcové k prvnímu velkému milostnému vzplanutí. Zamilovala se do Václava Bolemlíra Nebeského, mladého básníka, se kterým sdílela své ideály. Milenci se sblížili na českém báli, který se konal 8. února na Žofíně.

Po pobytu v Praze následovala další řada stěhování. V červenci 1845 se Němcovi přestěhovali do Domažlic, roku 1848 do Nymburka a poté do Liberce. V tuto dobu se Božena Němcová seznámila s filosofem, básníkem a novinářem Františkem Matoušem Klácelem, pražským filosofem Ignácem Janem Hanušem a olomouckým profesorem Janem Helceletem. Byli to členové Českomoravského bratrstva, do kterého Němcová také vstoupila. Nezůstalo ale pouze u přátelských vztahů, s Janem Helceletem následně navázala vášnivý milostný vztah. Zato propast mezi manželi se neustále prohlubovala, roku 1850 se Josef Němec odstěhoval do Uher, manželka ho však nenásledovala, čímž dala rozpad manželství veřejně najevo.

Němcová prožila ještě dvě velké lásky. Roku 1851 se zamilovala do svého lékaře Viléma Dušana Lambla. V letech 1854–1855 se pak stýkala s medikem Hanušem Jurenkou, členem literární družiny Josefa Václava Friče.

Roku 1853 Němcová na čas opustila Prahu a navštívila svého manžela v Balašských Ďarmotech. Starší děti, Hynka a Karla, nechala v Praze, kde se o ně staral lexikograf a rodinný přítel Franta Šumavský, a vzala s sebou pouze Jaroslava a Theodoru. Z Prahy se jí však neodcházelo snadno, neboť se v tomto městě mohla aktivně věnovat literatuře, také zde měla mnoho přátel, mimo jiné svého milého V. D. Lambla. Působíště Josefa Němce ji však lákalo, o Slovácích měla dobré mínění a chtěla zdejší kulturu více poznat. O tom svědčí i fakt,

že se na Slovensko v 50. letech opakovaně vracela. Z těchto jejích výprav vyšly různé cestopisné články, Němcová zde rovněž sbírala národopisný materiál pro svou tvorbu. „*Intenzivní zájem o česko-slovenské sblížení byl jednou formou její politické aktivity za porevoluční reakce a jeho vrcholným projevem mělo být shrnující dílo o Slovensku (ve spolupráci s přírodovědcem J. Krejčím a filologem M. Hattalou).*“¹¹ Avšak než se stačili v novém městě zabydlet, dozvěděl se Josef Němec, že jeho perzekuování pokračuje. Byl zbaven služby, měl dostávat snížený plat, rovněž se nesměl vzdalit z Ďarmot. Posléze rodinu zasáhla další zpráva, syn Hynek v Praze vážně onemocněl. Dopis, ve kterém lékař V. D. Lambl o Hynkově stavu psal, policie předložila cenzuře, tudíž byl doručen téměř o měsíc později. Božena Němcová se s dětmi stačila vrátit 17. října 1853, Hynek o dva dny později zemřel.

1.1.4 Závěr života

Po návratu Němcové bylo dlouhotrvající perzekuování jejího manžela dovršeno vyloučením z finanční stráže.¹² Výše penze činila pouze tři sta padesát zlatých ročně a rodina se ocitla v ještě větší chudobě. Němcová se v této době pustila do horlivější literární činnosti. „*Nyní musím pilně pracovat, neboť leží na mně celá starost o rodinu.*“¹³ V roce 1856 se manželé Němcovi účastnili pohřbu spisovatele a odpůrce absolutistického režimu Karla Havlíčka Borovského, za což byl Němec znovu stíhán, tentokrát odnětím svobody na osm dní. Do vězení nastoupil 16. září 1856.

V následující době se Němcovým žilo velmi špatně. Josef Němec měl problém sehnat zaměstnání a jeho stále více nemocná manželka byla nucena o peníze a jídlo prosit u svých přátel. Tyto okolnosti neprospívaly ani jejich manželství, v listopadu 1859 podal Josef Němec žádost o rozvod. Takto zněla jeho slova: „*Já nejsem v stavu z mých příjmů při všem svém namáhání rodinu a ji vyživit, ona ale z její strany již déle než po celý rok se nepřičinuje, by, když ne domácí, tak alespoň literární práci k výživě něčím přispěla... a protože se vyslovila, že od navyklého způsobu života neupustí, tak jsem se na tom ustanovil, že by ona...odešla a na svou pěst se živila.*“ Do žádosti připojil následující argumenty: „*její k mé osobě po dlouhý čas trvající osobní odpor*“, „*její nedbalost a nevšímavost k domácnosti a nerozumné zacházení*

¹¹ OTRUBA, Mojmír. Božena Němcová. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M–Ř. Sv. I, M–O. OPELÍK, Jiří (red.). Praha: Academia, 2000, s. 475. ISBN 80-200-0708-3.

¹² MORAVA, Jiří. *Někdejší Betty*. Praha: Český spisovatel, 1996, s. 120–187. ISBN 80-202-0640-X.

¹³ MORAVA, Jiří. *Někdejší Betty*. Praha: Český spisovatel, 1996, s. 122. ISBN 80-202-0640-X.

s penězi“, „*nechut ke vši domácí práci*“, „*její pohodlně vedoucí život*“, „*nesrovnatelnost náhledu při vychovávání dětí*“.¹⁴ Manželství však rozvedeno nebylo.

Němcová se chtěla od svého manžela zcela odpoutat, proto si v Praze pronajala malý pokoj, kam se s dcerou Theodorou 8. května 1860 přestěhovala. Karel už nějakou dobu sloužil jako zahradník v Rájci nad Svitavou a Jaroslav odcestoval studovat do Mnichova. Josef Němec byl z této situace velice rozčilen a manželce ani dětem téměř nic nepřispíval. Němcové se ani z literární činnosti moc peněz nedostávalo a byla opět odkázána na pomoc přátel a známých. To však na výdaje nestačilo. Jaroslav se musel z Mnichova vrátit do Prahy a stejně jako jeho sourozenci si najít práci. Božena podnikla posledních pár cest po okolí, stále se snažila psát, její zdravotní stav to ale neumožňoval. Konec života strávila v Litomyšli, zde ještě stačila uzavřít smlouvu s nakladatelem Augustou.

V listopadu 1861 do města přijel Josef Němec a převezl už téměř bezvládnou manželku do Prahy, kde se o ni rodina s pomocí přátel a najaté ošetřovatelky starala. Božena zemřela 21. ledna 1862 ve svých dvačtyřiceti letech. Za předčasnou smrt mohlo jednak celoživotní strádání doprovázené fyzickým i psychickým vypjetím, dále také gynekologické problémy, které vyústily v údajnou rakovinu dělohy. Pohřbena je na Vyšehradském hřbitově v Praze.

1.2 Literární tvorba

Božena Němcová byla povídkářka, publicistka a básnířka, dále také autorka a sběratelka pohádek, etnografka, folkloristka a překladatelka.¹⁵ Nejprve se věnovala poezii, jež se vyznačovala převážně vlastenectvím a slovanstvím, příkladem jsou básně *Ženám českým* a *Moje vlast*. Mimo to psala i milostné verše. Literárně nejzdařilejší jsou však prozaická díla, jelikož Němcová byla talentovanou vypravěčkou. Brzy se v její tvorbě objevil zájem o lidové umění, například v *Obrazech z okolí domazlického*. Němcová v knize pohlíží na kulturu lidí z okolí Domažlic, zároveň se opírá o vlastní vzpomínky. Toto dílo vydával na pokračování nejprve Josef Kajetán Tyl, brzy poté Karel Havlíček. Venkovské prostředí se objevuje rovněž v jejích pohádkách. Díla jako *Chudí lidé* či *V zámku a podzámčí* se vyznačují sociální otázkou.

¹⁴ POKORNÁ, Magdaléna. *Josef Němec: neobyčejný muž neobyčejné ženy*. Praha: Academia, 2009, s. 93. ISBN 978-80-200-1780-2.

¹⁵ OTRUBA, Mojmír. Božena Němcová. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M–Ř. Sv. I, M–O. OPELÍK, Jiří (red.). Praha: Academia, 2000, s. 474–484. ISBN 80-200-0708-3; JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1574-7; POKORNÁ, Magdaléna. *Josef Němec: neobyčejný muž neobyčejné ženy*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1780-2.

Na konci roku 1848 vstoupila do Českomoravského bratrstva, díky tomu získala větší povědomí o soudobých uměleckých proudech. Bratrstvo Boženu Němcovou velmi ovlivnilo i svým smýšlením o solidaritě a o bratrské a sesterské lásce. Tyto tendence se členové snažili šířit alespoň mezi sebou, neboť v širším společenském kontextu to nebylo možné. Smýšlení hegelovců se poté projevilo ve spisovatelčině tvorbě, hlavně ve vesnických povídkách. „*Ideál člověka v akci pro druhé a pro jiné, která může mít povahu opakovaného dění a jednání, nejen hrdinného činu, promítla B. Němcová do Babičky a do próz psaných v jejím časovém okolí, do kompatibilnosti ‚domova‘ a ‚světa‘ v nich.*“¹⁶ Motivy domova a světa se objevují v dílech *Domácí nemoc*, *Baruška* a *Dobrý člověk*.

Počátkem 50. let se Němcová literatuře ještě nevěnovala naplno, zlom nastal teprve po přijetí *Babičky*. O té doby stavěla literaturu do popředí, přičemž její chování se začalo vyznačovat rostoucí svobodomyšlností a nezávislostí. „*V jejím uměleckém projevu i v osobních dopisech tenkrát rezonovaly tóny povědomé nám hlavně od K. H. Máchy.*“¹⁷ V 50. letech se Němcová rovněž pohybovala v okolí literární skupiny Josefa Václava Friče, proto roku 1856 přispěla do sborníku věnovaného J. V. Fričovi básnickou prózou *Čtyři doby*, která se v porovnání s ostatními příspěvky odlišovala původností a odvahou. Také pobývala na Slovensku, z čehož vznikly *Slovenské pohádky* a studie o Slovensku.

Z Boženy Němcové se postupně stávala významná osobnost české literární scény. Byla to pokroková žena, o níž Jaroslava Janáčková píše, že se stala jakousi matkou národa, patronkou a strážkyní jeho identity.¹⁸ V její tvorbě byla mimo jiné ceněna i idea ženské emancipace. Tento motiv se vyskytuje např. v *Pohorské vesnici*, povídce vydané roku 1855.

Literární činnosti se Němcová věnovala i se svým manželem. Oba přispívali do Havlíčkových Národních novin, později také do Pražských novin. Šířili Havlíčkovy myšlenky a netajili se sympatiemi k tomuto významnému literátovi. Rovněž do Českomoravského bratrstva vstoupili společně.

¹⁶ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 8. ISBN 978-80-200-1574-7.

¹⁷ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 11. ISBN 978-80-200-1574-7.

¹⁸ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 15. ISBN 978-80-200-1574-7.

1.3 Vybrané přátelské vztahy

V Praze se spisovatelka seznámila s Antonií Reissovou, známou pod vlasteneckým jménem Bohuslava Rajska.¹⁹ Z dopisů Boženy Němcové adresovaných Antonii Reissové můžeme soudit o jejich blízkém vztahu, neboť si psaly o soukromém životě, Němcová mimo jiné radila Reissové s výběrem ženicha. Posléze se tedy i vlivem Němcové provdala za o mnoho let staršího ovdovělého básníka a univerzitního profesora slavistiky Františka Ladislava Čelakovského. Tento manželský pár udržoval přátelské styky s Němcovou a v případě nouze ji finančně podporoval. Němcová díky sympatiím Čelakovského, jeho druhů a rodiny rovněž získala lepší společenské a literární postavení. Dokonce i onen známý obraz Němcové od Josefa Vojtěcha Hellicha byl zhotoven na podnět Čelakovského.

Dvě starší sestry Antonie Reissové, Karolína a Johanna, se také provdaly za vlivné osobnosti. Karolína si vzala za manžela lékaře Václava Staňka, Johanna advokáta a profesora Josefa Václava Friče. Oba byli vlastenci a další blízcí přátelé Boženy Němcové.

V témž městě se sblížila i s rodinou Rottových. Němcová bydlela touto dobou na dolním konci Václavského náměstí, Rottovi v Poštovské ulici na Starém Městě pražském, jejich domovy se tedy nacházely blízko u sebe. „*Kocháme se tou blahou nadějí, že až Vás staroslavná Praha v své zdi uvítá, též rodinu Rottovou Vaší návštěvou oblažiti neopominete.*“²⁰ Takto zněla slova Johany Rottové, budoucí Karoliny Světlé, v dopisu z 16. září 1850 adresovaném Němcové. Johana v dopisu navrhla, zda by spisovatelka nechtěla napsat spis o „dějepisu naší drahé vlasti“, jenž by sloužil ke vzdělávání žen.

Obě ženy se postupně sblížovaly. Johana se v této době provdala za Petra Mužáka, načež se manželům narodila dcera, kterou pokřtili, na počest spisovatelce, Božena. Posléze se velmi sblížila i s mladší Žofií, pozdější Sofií Podlipskou. „*Já tě, má přítelkyně, objímám vřele, ba nemohu se od tebe odtrhnout! Ty víš dobře, že já vždy nezměnná zůstanu Tvou, že ty mi vždy zůstaneš ideálem skutečným.*“²¹ Těmito slovy Žofie zakončila dopis, kterým reagovala na Boženino psaní ze Slovenska z 1. září 1852.

Nicméně přátelství s Rottovými se začalo časem rozpadat. Vzájemná korespondence se vytrácela, přátelská výpomoc rovněž upadala. Janáčková tvrdí, že primárním důvodem byla

¹⁹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 25–53. ISBN 978-80-200-1574-7.

²⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 53. ISBN 978-80-200-1574-7.

²¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 56. ISBN 978-80-200-1574-7.

hodnotová proměna u této trojice žen.²² V roce 1855 se společný přítel a bývalý milenec Boženy Němcové, V. D. Lambl, pokusil získat ruku mladší Žofie, čímž chtěl mimo jiné přispět k urovnání napjatých vztahů mezi Rottovými a Němcovou. Žofie ho ale odmítla, bývalé přátelství opětovných vřelých vztahů už nikdy nenabylo. Ženy se názorově rozcházely nejen v osobním životě, ale i v literatuře. Karolina Světlá vedla v almanachu Máj „*skrytou polemiku s optikou i poetikou B. Němcové*“.²³ Chtěla se od Němcové distancovat a nebýt k této uznávané české spisovatelce připodobňována.

2. ŽIVOTOPISNÝ SERIÁL BOŽENA

2.1 Informace o seriálu

Seriál Božena pojednává o životě a literární tvorbě české spisovatelky Boženy Němcové. Česká televize o něm referovala těmito slovy: „*Kdo je první, má to nejtěžší. Zvláště je-li ženou v 19. století. Minisérie o nejslavnější české spisovatelce a její cestě za svobodou.*“²⁴ Série byla poprvé odvysílána v týdenní periodicitě ve dnech 3., 10., 17. a 24. ledna 2021 na ČT 1 a je dostupná i online.

Mezi tvůrce seriálu patří režisérka Lenka Wimmerová, scénáristky Hana Włodarczyková a Martina Komárková, kameraman Richard Řeřicha a další. Co se týče hereckého obsazení, Boženu Němcovou ztvárnila v prvním a druhém dílu Anna Kameníková a ve třetím a čtvrtém dílu Aňa Geislerová. Dále v seriálu hrají Jan Hájek (Josef Němec), Veronika Divišová (Theodora Němcová), Mikuláš Prošek (Hynek Němec), Sebastian Vopěnka (Jaroslav Němec), Prokop Zach (Karel Němec), Eva Josefíková (Antonie Reissová), Jan Nedbal (Václav Bolemír Nebeský), Elizaveta Maximová (Johana Mužáková) Brigita Cmuntová (Žofie Rottová) a další.

„*Je rok 1837. Svěhlavé Barboře Panklové je sedmnáct. Rodiče jí hledají ženicha, který by si ji vzal i bez věna. Nejlepší partií je o patnáct let starší Josef Němec.*“²⁵ Takto zní anotace prvního dílu. Z Ratibořic roku 1837 se děj přesouvá do Kostelce u Náchoda téhož roku, do Josefova roku 1838 a končí v Litomyšli roku 1839.

²² JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 62. ISBN 978-80-200-1574-7.

²³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 73. ISBN 978-80-200-1574-7.

²⁴ *Božena*. Online. Česká televize iVysílání. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/>. [cit. 2024-03-08].

²⁵ *Božena*. Online. Česká televize iVysílání. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/>. [cit. 2024-03-08].

„Barboře je dvacet dva, má čtyři děti, ale konečně bydlí v Praze. Vlastenecký bál na Žofíně změní vše a navždy.“²⁶ Na Žofíně se Němcová seznámí s básníkem Václavem Bolemírem Nebeským a naváže s ním milostný vztah, což tvoří hlavní téma druhého dílu. Děj začíná v Praze roku 1842 a do jiného města se už nepřesouvá.

„Josef s Boženou bojují s poměry v Čechách i mezi sebou, přesto jsou silný pár. Pak ale přijde revoluce 1848.“²⁷ Vedle Němcových jsou dalšími důležitými postavami třetího dílu sestry Rottovy, členové Českomoravského bratrstva a lékař Vilém Dušan Lambl. Děj je zasazen do Domažlic, Prahy a do Uher v letech 1847–1853. Roku 1853 Němcovým v Praze umírá syn Hynek, čímž díl končí.

„Božena žije bez peněz, nevázaně a bez ohledu na věk či pověst. Odmítá kompromisy a nepřestává hledat lásku.“²⁸ Poslední díl zaznamenává nejen finanční nouzi Němcové, ale i její zhoršující se zdravotní stav. Děj začíná v Praze roku 1855, dále se přesouvá do Litomyšle roku 1861 a končí spisovatelčinou smrtí v témž roce.

Jednotlivé díly seriálu sledovalo dle dostupných údajů v průměru 1,6 milionu diváků, přičemž jejich odezva byla plná emocí.²⁹ Zde představuji výběr recenzí, které jsou zveřejněny na internetové stránce Sdružení české filmové kritiky:

„Božena Němcová jako živelná feministka, ale bez hloubky.“ (Iva Čermák Přivřelová)

„Pukne mi srdce. Božena po vzoru Marie Terezie sází na postel.“ (Mirka Spáčilová)

„Seriál s Geislerovou rozbíjí iluzi, že Němcová byla oběť a její muž tyran.“ (Tomáš Seidl)

„Slabý otrok věčně nespokojeného srdce. Seriálovou Boženu Němcovou bychom v čítankách nenašli.“ (Tomáš Stejskal)

„Bude Božena slušné melodrama? Nejprve musí dospět, s Barborou si nevystačí!“ (Martin Svoboda) Podle autora seriál slušné historické melodrama skutečně je, divák však nemá očekávat nic hlubšího. Tvrdí, že příběh je vyprávěn těžkopádně a v klasickém historickém dramatu by neobstál.

„Minisérie Božena se snaží bořit mýtus, ale nedokáže si od Němcové udržet odstup.“ (Vojtěch Rynda)

²⁶ *Božena*. Online. Česká televize iVysílání. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/>. [cit. 2024-03-08].

²⁷ *Božena*. Online. Česká televize iVysílání. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/>. [cit. 2024-03-08].

²⁸ *Božena*. Online. Česká televize iVysílání. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/>. [cit. 2024-03-08].

²⁹ *Televizní osudy Boženy Němcové přilákaly více než tři miliony diváků. Zájem probudily i mezi dospívajícími*. Online. IROZHLAS. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/kultura/televize/bozena-nemcova-serial-ceska-televize-sledovanost-ana-geislerova_2101251444_kro. [cit. 2024-03-11].

„Počet milostných scén v *Boženě* je směšný, 'kritizují diváci seriál o Němcové. Vidět neposlušnou ženu totiž dráždí i dnes.'“³⁰ (Kateřina Špičáková)

Jde o různorodé reakce. Z hlediska kritiky se nejčastěji objevují narážky na fakt, že se tvůrkyně seriálu zaměřily primárně na milostný život Němcové. To se na druhou stranu promítá i do pozitivních reakcí, neboť někteří diváci tento aspekt vnímají jako zboření mýtu o spisovatelce. Na Československé filmové databázi má *Božena* hodnocení 69 %, což osobně vnímám jako lepší průměr.

2.2 Porovnání děje seriálu s odbornou literaturou o *Boženě Němcové*

2.2.1 Ratibořice 1837

Seriál *Božena* je natočen chronologicky, děj začíná v Ratibořicích roku 1837.³¹ Je zde vyzdvížena nespoutanost a divokost Barbory Panklové, její chladný vztah s matkou, rovněž Barbořina láska k německé literatuře. Tyto situace korespondují s realitou.³² Následně je v seriálu zaznamenána návštěva Josefa Němce v domě manželů Panklových, kde se poprvé shledal s Barborou. Václav Tille o této návštěvě píše: „*Když přišel po prvé s Antonem k Panklovům na návštěvu, hrála si prý budoucí nevěsta s pannou, schovala ji rozpačitě a bála se toho vysokého, hlučného muže v upjaté uniformě, jenž se nutil s ní žertovat a zacházel s ní jako s holčičkou. Cítila k němu odpor a nechtěla se jí ani uvěřiti, že se má pojednou stát nevěstou. Doma nebyl sice život rájem, ale ve svých dívčích snech vídala zcela jiného, ideálního ženicha, jenž ji unášel z všedního života chudé domácnosti do kouzelné říše blaha, s nímž toužila splynout celou duší a trávit život ve věčném opojení.*“³³

V seriálovém zpracování je však toto shledání prezentováno zcela odlišně. Barbora je zde představena jako svěhlavá dívka, která se nebojí dát najevo, co si o Josefovi myslí a co od manželství očekává. Ve výsledku je to vlastně ona, kdo s manželstvím souhlasí a klade si své požadavky. „*Vezmu si Vás, ale musíte mi slíbit, že mi nikdy nebudete poroučet. Budu si moct číst, jsem zvyklá si číst každý den. A budete mě brát do společnosti. A budu moct hrát na piáno, já moc ráda hraju na piáno.*“³⁴

Ve skutečnosti to takto ale neprobíhalo.³⁵ Josef Němec získal úřední svolení ke svatbě a Barbora si ho pod nátlakem matky vzít musela, třebaže se svým vzdorem snažila ze svatby

³⁰ *Božena*. Online. Sdružení české filmové kritiky. Dostupné z: <http://filmovakritika.cz/bozena/>. [cit. 2024-03-11].

³¹ *Božena*. 1. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 3. 1. 2021.

³² TILLE, Václav a Miloslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. 7. vydání. Praha: Družstevní práce, 1947.

³³ TILLE, Václav a Miloslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. 7. vydání. Praha: Družstevní práce, 1947, s. 30.

³⁴ *Božena*. 1. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 3. 1. 2021.

³⁵ MORAVA, Jiří. *Někdejší Betty*. Praha: Český spisovatel, 1996. ISBN 80-202-0640-X.

vymanit. Němec jí posílal dárky, které mu však vracela, ničila jeho dopisy a vysmívala se mu. Ve svém neštěstí se mohla Barbora obrátit na otce a přátele, matka jí ale neustoupila.

Svatba se konala 12. září 1837 v kostele Nanebevzetí Panny Marie v České Skalici. Následující den, na slavnosti jiřinek, byla završena oslavou. Až poté si Josef Němec odvedl svou manželku domů.

2.2.2 Josefov 1838

Němec byl v roce 1838 přeložen do Josefova s příslibem povýšení na pozici podinspektora.³⁶ Rodina se tedy přestěhovala, konkrétně do bytu v Tržní ulici u kupce Hlávky.

Vídeňská dvorní komora nakonec Němce jmenovala 24. července. V době, kdy čekal, než dekret o jmenování obdrží, se však zapletl do konfliktu s vojákem Janem Liesslerem. Němec po prošetření případu dostal důtku, což ho rozčílilo, načež odjel bez svolení z Josefova do Prahy podat stížnost. V Praze neuspěl, tedy požádal o dovolenou na cestu do Vídně. I tato cesta však skončila nezdarem. Po návratu do Josefova počátkem roku 1839 bylo jeho jmenování podinspektorem odvoláno, dále byl Němec zbaven služby bez nároku na mzdu. Poté neměl jinou možnost než prosit o milost. Nakonec byl opět přijat na místo respicienta a přeložen do Litomyšle.

I v tomto případě poskytuje seriálové zpracování odlišný pohled do dané situace.³⁷ V seriálu je konflikt mezi respicientem Němcem a kolemjdoucím vojákem prezentován jako vcelku obyčejná pouliční výměna názorů, přičemž Němec si daný slovní útok nenechal líbit a vojáka fyzicky napadl. Václav Tille však konflikt popisuje takto: „*Němec zatím, než ještě dekret obdržel, šel 4. srpna s vrchním myslivcem pohraniční strážě Bienertem na prohlídku do pivovaru ve Vlchově. Když se vraceli, zadrželi cestou člověka, jež podezírali z podloudnictví. Voják Jan Liessler od 18. pluku jej hájil a hádal se s nimi. Němec se na něj vrhl, Bienert mu pomáhal, voják pak tvrdil u výslechu, že na něj tasili zbraň. Němec vrátil se domů všecek rozčilen a polekal ženu, která po dvou dnech porodila synáčka.*“³⁸ Rozdíl tedy můžeme vidět jak v místě, kde konflikt vznikl, tak v motivu a celkovém průběhu. Tille mimo jiné píše, že Němcova syna Hynka porodila až dva dny po tomto konfliktu, v seriálu se jim ale narodil před ním.

³⁶ TILLE, Václav a Miloslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. 7. vydání. Praha: Družstevní práce, 1947.

³⁷ *Božena*. 2. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 10. 1. 2021.

³⁸ TILLE, Václav a Miloslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. 7. vydání. Praha: Družstevní práce, 1947, s. 35.

2.2.3 Praha 1842

2.2.3.1 Václav Bolemír Nebeský

Významným momentem v životě Boženy Němcové se stal příchod do Prahy v roce 1842.³⁹ Žilo zde mnoho vlastenců a literátů, jejichž sympatie si získala i sama Němcová. Toto prostředí ji rovněž inspirovalo a podnítilo k horlivější literární činnosti.

8. února 1843 se na pražském Žofině konal český bál, což byla významná společenská událost, jíž se účastnili také manželé Němcovi. Pro Němcovou tato událost znamenala nejen větší začlenění do zdejšího společenského a kulturního života, ale i zvrat na rovině osobní. Krásná začínající spisovatelka vzbudila pozornost jak u dam, tak u mužů, mezi nimiž se nacházel i medik a již známý básník Václav Bolemír Nebeský.

Následující měsíc uspořádala Mladá Čechie výlet do Hvězdy, právě zde se Němcová a Nebeský poprvé skutečně sblížili. Skupina se vrátila až za soumraku, Němcová s Nebeským se odpojili a šli napřed. Povídali si o českém národě, vlastencích a literatuře, vzájemně si naslouchali a u toho pozorovali krásu noční Prahy. „*Oba dva nezapomenuli nikdy onoho jarního večera a po letech ještě o něm hovořili.*“⁴⁰ Nebeský ten večer Němcové navrhl, aby napsala vlasteneckou báseň. Němcová se doma s hlavou plnou myšlenek pustila do práce a napsala svou první báseň *Ženám českým*. Nebeský jí poté pomohl báseň upravit, 5. dubna 1843 vyšla v Tylových Květech. Z doby, kdy se stýkali, pochází ještě druhá báseň *Slavné ráno*.

Němcová se do tohoto vzdělaného mladého muže velmi zamilovala. Nejednalo se však o pouhé tělesné poblouznění, nýbrž o propojení na rovině duševní. Měli podobné povahy, sdíleli stejné ideály a vzájemně se literárně obohacovali.

Němcová však byla vdaná žena a matka čtyř dětí, tento vztah tudíž nemohl vydržet dlouho. Nebeský se rozhodl na podzim téhož roku, co se seznámili, odcestovat do Vídně a pokračovat ve studiích. Letní prázdniny částečně strávil doma na Kokoříně, poté se na čas vrátil do Prahy a 3. října definitivně odjel. Oba nesli rozchod velmi těžce, Němcová onemocněla a dlouho se z této situace zotavovala. Oporou jí byl blízký přítel a lékař Josef Čejka, jenž se o ni staral.

V následujících letech spolu Němcová a Nebeský stále udržovali korespondenci a někdy se i osobně vídali. Nešťastná láska a smutek z ní pramenící se pak staly důležitými

³⁹ TILLE, Václav a Miloslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. 7. vydání. Praha: Družstevní práce, 1947; ZÁHOŘ, Zdeněk. *Božena Němcová a Václav Bolemír Nebeský*. Praha: Vydavatelské sdružení Odkaz, 1920.

⁴⁰ ZÁHOŘ, Zdeněk. *Božena Němcová a Václav Bolemír Nebeský*. Praha: Vydavatelské sdružení Odkaz, 1920, s. 12.

tématy jejich literární tvorby. Oba psali básně, které na sebe tematicky navazovaly, jednalo se o jakousi básnickou rozmluvu. Milostný vztah přešel postupně v přátelství, které jim vydrželo až do spisovatelčiny smrti.

Druhý díl seriálu *Božena* je primárně zaměřen právě na vztah mezi Němcovou a Nebeským.⁴¹ I zde jejich seznámení probíhá na onom významném českém bále, který Němcová po dlouhém poporodním zotavování se svým manželem navštíví. Hned poté se v ději přesouváme do prostředí mimo centrum Prahy, kam skupina pražských vlastenců a literátů uskuteční výlet. Kromě Nebeského se ve skupině nachází ještě J. K. Tyl, F. L. Čelakovský, K. Havlíček a další. Tato situace má pravděpodobně představovat výlet do Hvězdy, o němž píše Zdeněk Záhoř.⁴² V seriálu se však Němcová s Nebeským od skupiny neoddělí a neprochází se noční Prahou, také si od sebe stále drží určitý odstup.

Rozdíl vidím i v celkovém pohledu na jejich následný milostný vztah. Seriál staví do popředí hlavně fyzickou touhu mezi dvěma mladými lidmi, avšak jak jsem již psala, oba pro sebe znamenali mnohem více. Splynuli svými povahami a zájmy, literárně se inspirovali, Nebeský zároveň upravil básně, které Němcová v době jejich nejintenzivnějšího vztahu napsala. V seriálu toto období ukončuje odjezd Nebeského za studiem do Vídně, jejich následné celoživotní přátelství zde již zaznamenáno není.

Na stránce iROZHLAS je zveřejněn rozhovor s praprapravnučkou Nebeského, Irenou Maňákovou, která se k danému tématu vyjadřuje. I ona jejich vztah popisuje jako velmi intenzivní. Mimo jiné zmiňuje, že manželka Nebeského veškerou korespondenci mezi Nebeským a Němcovou zničila. „*Hmatatelnou památku bohužel nemáme, protože to, co se mohlo dochovat a co by bylo velmi cenné, jsou dopisy Boženy a Bolemíra, a ty bohužel Bolemírova druhá žena spálila. U nás se traduje, že když je objevila a četla je, tak v nich bylo tolik vášně a tolik lásky, že to prapraprababička neunesla. Jednala velmi emotivně a dopisy spálila.*“⁴³ Při výzkumu této oblasti spisovatelčina života z přímé korespondence tedy vycházet nemůžeme.

⁴¹ *Božena*. 2. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 10. 1. 2021.

⁴² ZÁHOŘ, Zdeněk. *Božena Němcová a Václav Bolemír Nebeský*. Praha: Vydavatelské sdružení Odkaz, 1920, s. 11–12.

⁴³ ROHÁČKOVÁ, Kristina. *Vztah Němcové s Nebeským byl velmi intenzivní, říká jeho praprapravnučka. Dopisy básníkovy žena spálila*. Online. IROZHLAS. 2021. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/kultura/televize/bozena-nemcova-vaclav-bolemir-nebesky-serie-ceska-televize-historie_2101111816_kro. [cit. 2024-01-18].

2.2.3.2 Antonie Reissová

V Praze se Božena Němcová seznámila i s vlastenkou a pedagožkou Antonií Reissovou.⁴⁴

Ženy spolu posléze navázaly blízký přátelský vztah. Antonie Reissová se touto dobou připravovala na pedagogickou činnost v první pražské dívčí škole, zároveň se však musela usadit i v osobním životě. Dříve se stýkala se Slovákem S. B. Hroboněm, který býval hostem u Staňků, poté se jí však naskytla příležitost sňatku s ovdovělým básníkem a univerzitním profesorem F. L. Čelakovským. Reissová váhala, obrátila se proto na svou přítelkyni.

Němcová ji 8. srpna 1844 napsala: „*Je-li to opravdová láska, ta vášně, pro kterou člověk na vše, co se v cestu klade, zapomene, jemuž předmět milený jedinkým cílem, blahostí jest, je-li to taková láska, jenž pro H. cítíte, tedy jsou moje slova marná; známť touhu po té vlnadné růži, pro kterou rády saháme, ať by i trny její nás píchly. Ale je-li to láska, kterou chcete pro vlast, pro naši věc obětovat, cítíte-li v něm jen mučedlníka slovanského národu, pro nějž tak velkou ztrátu my Vámi zde bysme utrpěli, ó to prosím Vás nečiňte, uchylte se k druhé straně, kde více působiti můžete, kde slávu celého českého národu udržíte...*“⁴⁵ Reissová 13. srpna

odpověděla: „*Vy jste mi byla strážným andělem v této bouřlivé noci, kde jsem o samotě stála bez přátel, bez přítelkyň, bez potěchy; tu mně Bůh milosrdný Vás poslal, přátelská Vaše slova rozluštily hádanku srdce mého; celou noc jsem skoro probděla, Váš listek drahý nesčíslně čtla, až ustanovení a rozhodnutí ve mně vzešlo a já pokoje opět nabyla. Na změněném se chování mém pozoroval Čelakovský, že musela jsem se nějak rozhodnouti. A já se stala jeho nevěstou.*“⁴⁶ Přestože se Antonie Reissová zasnoubila s F. L. Čelakovským v srpnu 1844, svatba se konala až 2. dubna 1845. Tedy rok poté, co zemřela básníkova první žena.

Němcová psala dopis ve spěchu před odjezdem do rodných Ratibořic, načež se až vylekala, jaký podíl její názor při výběru ženicha měl. V dopisu však neuvedla své osobní zkušenosti z manželství, třebaže si sama uvědomovala, že právě láska je v manželství důležitá. Do popředí postavila vlastenectví, její odpověď se nesla v duchu básní *Ženám českým* a *Moje vlast*. 13. srpna 1844 napsala Reissové další dopis, ve kterém rozvedla své obavy, zdali příliš nenaléhala a neradila jí špatně. Přítelkyně ale Němcovou ujistila, že naslouchala svému vlastnímu srdci.

⁴⁴ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 25–43. ISBN 978-80-200-1574-7.

⁴⁵ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence I. (1844–1852)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2003, s. 16. ISBN 80-7106-162-X.

⁴⁶ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence I. (1844–1852)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2003, s. 17. ISBN 80-7106-162-X.

Seriálové zpracování situaci rovněž obsáhlo v druhém dílu, přičemž hlavní téma v něm tvoří již zmíněný milostný vztah mezi Němcovou a Nebeským.⁴⁷ Němcová se tímto vztahem své přítelkyni Reissové netají. „*Je krásné milovat básníka, vidíte?*“ Ptá se Němcová, načež jí Reissová odpovídá: „*Je, ale není to rozumné.*“ Němcová jí to však vyvrátí slovy: „*Ale láska nemůže být rozumná, proto je tak silná, jedinečná.*“⁴⁸ Na konci dílu je zprostředkována ještě jedna situace, kdy přítelkyně řeší dané téma. Němcová přichází k Reissové s otázkou: „*Toničko, jste si jistá, že si ho chcete vzít? V manželství bez lásky nemůže být žena nikdy šťastná.*“ Reissová odpovídá: „*Budu šťastná, když pro tak významného Čecha udělám všechno, co bude v mých silách.*“⁴⁹ V seriálu Němcová své přítelkyni radí tedy zcela odlišně a do popředí staví právě lásku, která je podle ní pro šťastné manželství nejdůležitější.

Třebaže je v seriálu vztah mezi Němcovou a Reissovou prezentován jako velmi blízký, Janáčková tvrdí, že ani z dochované korespondence nevíme, kolik soukromých informací Němcová se svou přítelkyní sdílela a jak moc ji nechala nahlížet do svého nejintimnějšího života. „*Nejspíš vůči té milé a vzdělané slečně z přední pražské rodiny dodržovala tabu, v jejím prostředí sdílená.*“⁵⁰

Svým jednáním si Němcová získala sympatie F. L. Čelakovského, jenž si jí vážil nejen jako přítelkyně, ale i jako spisovatelky. Na začátku září 1844 Němcové napsal: „*Mimo to jsem Vašemu ušlechtilému srdci velikou vděčností zavázán, anot jste tak spanilomyslný soud vynesla o mně, Vám ještě tak málo známém a o Vás docela žádné zásluhy nemajícím...*“⁵¹ Vděk Čelakovského však neskončil u písemné korespondence. Básník pověřil svého příbuzného, lékaře Václava Staňka, aby objednal a zaplatil portrét Boženy Němcové u malíře Josefa Vojtěcha Hellicha. Němcová s literární činností teprve začínala, byla tudíž návrhem zaskočená, neboť jí připadal nepřiměřený. Jejich cílem však nebylo vzdát hold české spisovatelce, spíše však „*krásné, duchaplné a družné vlastence s básnickou vlohou, která se zasloužila o jejich rodinné štěstí a společenskou prestiž*“.⁵²

Seriálové zpracování ale představuje Němcovou již jako úspěšnou spisovatelku, která si svou činností portrét zaslouží. Druhá část výše zmíněného rozhovoru mezi Němcovou a

⁴⁷ Božena. 2. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 10. 1. 2021.

⁴⁸ Božena. 2. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 10. 1. 2021.

⁴⁹ Božena. 2. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 10. 1. 2021.

⁵⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 31. ISBN 978-80-200-1574-7.

⁵¹ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence I. (1844–1852)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2003, s. 21. ISBN 80-7106-162-X.

⁵² JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 35. ISBN 978-80-200-1574-7.

Reissovou probíhá v seriálu až po dokončení obrazu. Okolnosti svatby a malba obrazu jsou zde tedy představeny jako dvě na sobě nezávislé situace.

2.2.4 Domažlice 1847

Děj seriálu Božena se na začátku třetího dílu přesouvá do Domažlic roku 1847.⁵³ Božena Němcová je překvapená nevzdělaností zdejších občanů, píše o tom jak do novin, tak v soukromé korespondenci své přítelkyni Antonii Čelakovské. „*Milá Antonie, zdejší sedláci se bojí, aby nepřišla nějaká regulace, jak nazývají revoluci. Jak já toužím v této vzrušující době být v Praze a prožívat to s Vámi. Tady nemám nikoho kromě dětí a Josefa...*“⁵⁴

Z korespondence však vyplývá, že se Němcovi do Domažlic přestěhovali již o dva roky dříve. 17. října 1845 napsala Božena Němcová dopis přítelkyni Kateřině Lauermannové, ve kterém si stěžuje na místní poměry. „*Již mnoho dnů uplynulo, co mne osud z Vašeho květného sboru vyloučil a daleko až k patě tmavých hor zasadil! Toužím, toužím po té milé Matičce Praze! [...] Město je špinavé a nepěkné; byt máme dost velký, ale nepohodlný. Lid je dobrý a rázný; obzvláště sedlský a měšťanský. Panstva je zde málo, ale několik zpanštělých fíflů a hejsků, kteří si dávají jméno honorací.*“⁵⁵ Němcová je nespokojená nejen s obyvateli a jejich nevzdělaností, ale i s přílišnou mírou němčiny, která je vyučována ve školách. Dopis adresovaný Čelakovské, ve kterém rovněž píše o domažlickém lidu, pochází již z února 1846. „*Oni mluví česky, protože neumějí německy; ale o vyšší vzdělanosti, o národním citu nevědí ani za mák. [...] Krvavé slze by člověk nad tím lidem plakal.*“⁵⁶

Od listopadu 1847 píše Němcová veškerou korespondenci z Neumarku, od července 1848 z Nymburka a od srpna 1850 z Liberce, tato města však do seriálu zahrnuta nejsou. Celé období je zde shrnuto jako čas strávený v Domažlicích.

2.2.5 Praha a Uhry 1851

2.2.5.1 Sestry Rottovy

Počátkem roku 1851 nastoupil Němec do služby v Uhrách a Němcová zůstala s dětmi v Praze, kde započala nový samostatný život.⁵⁷ Toto období života Němcové je zaznamenáno rovněž

⁵³ Božena. 3. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 17. 1. 2021.

⁵⁴ Božena. 3. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 17. 1. 2021.

⁵⁵ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). Božena Němcová: Korespondence I. (1844–1852). Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2003, s. 33. ISBN 80-7106-162-X.

⁵⁶ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). Božena Němcová: Korespondence I. (1844–1852). Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2003, s. 41. ISBN 80-7106-162-X.

⁵⁷ TILLE, Václav a Miloslav NOVOTNÝ. Božena Němcová. 7. vydání. Praha: Družstevní práce, 1947; JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy. Praha: Academia, 2007, s. 53–80. ISBN 978-80-200-1574-7.

ve třetím dílu seriálu.⁵⁸ Němcová se zde setkává se sestrami Rottovými, v tom však tkví první rozdíl, neboť ve skutečnosti je navštívila již koncem září 1850, když sem vezla z Liberce syny Hynka a Karla, natrvalo v Praze touto dobou ale ještě nepobývala. Je možné, že i díky vidině nového přátelství získala více odvahy odpoutat se od manžela a do Uher ho nenásledovat.

Němcová už byla známá svými pohádkami a črtami z Domažlicka. Petr Mužák, snoubenec Johany Rottové, navštívil spisovatelku v Liberci roku 1850 a Johana posléze z jeho iniciativy napsala Němcové dopis. V něm se představila jako rádkyně a chtěla Němcovou přimět k napsání spisu o „*dějepis naší drahé vlasti*“ určeného ženám.⁵⁹ Brzy nato se ženy sešly a postupně se spřátelily.

V seriálu je návštěva prezentována jako příjemné posezení žen, přičemž pokroková Němcová všem nabízí tykání. Janáčková ale píše, že „*Němcová zde byla přijímána jako ,dcera‘, manžele Rottovy oslovovala ,mámo‘ a ,táto‘, tykání tu vůbec bylo samozřejmé*“.⁶⁰ Tedy to ve skutečnosti nebyla Němcová, kdo se již v počátku zasloužil o vldný a neformální vztah.

Ženy si často dopisovaly. Z Johany se stala manželka Petra Mužáka a čekala s ním dítě. Němcová s ní sdílela radosti z mateřství a poskytovala jí potřebné rady, Johana pak z vroucích citů k Němcové pojmenovala svou dceru Božena. S mladší Žofií se sblížila ještě více. Janáčková se v publikaci ptá, zdali se u nich dokonce nevyskytovaly „*symptomy lesbického vztahu*“.⁶¹ „*Ach Sofie, kým můžeme samy a samy dvě někam pryč, daleko, hodně daleko, kam by se nedonášely zvuky toho víru světského, kde by nebylo slechu o těch vášních, jimiž se samy trápíme a trápit necháváme, kde bychom byly samy [s] svou láskou u velebném vesmíru.*“⁶² Sama to však vyvrací a píše, že šlo pravděpodobně o „*projevy tzv. romantického přátelství*“, v němž ale nebyl sexuální podtext.⁶³ Vzorem se jim v této době stala francouzská spisovatelka George Sandová a její ideje o všeobecném bratrství a lásce. Je však pravděpodobné, že právě toto volnomyšlenkářství přispělo k jejich následnému odcizení, neboť se obě ženy zamilovaly do společného přítele Viléma Dušana Lambla. Ten byl viděn jako budoucí manžel Žofie, přesto ale navázal milostný vztah s Němcovou. I tak Janáčková

⁵⁸ *Božena*. 3. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 17. 1. 2021.

⁵⁹ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence I. (1844–1852)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2003, s. 152–153. ISBN 80-7106-162-X.

⁶⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 55. ISBN 978-80-200-1574-7.

⁶¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 56. ISBN 978-80-200-1574-7.

⁶² SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence I. (1844–1852)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2003, s. 267. ISBN 80-7106-162-X.

⁶³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 56. ISBN 978-80-200-1574-7.

tvrdí, že „rozpad přátelského trojlístku, který nás tu zajímá, svědčí o zásadních hodnotových proměnách nad jiné průkazně.“⁶⁴

Ze seriálu však není patrné, že by si ženy byly blízké až v takové míře. Také Lambl zde není představen ani tak jako blízký přítel obou žen, spíše jako lékař a poté milenec Němcové, což zapříčiní rozpad přátelství Rottových se spisovatelskou.

2.2.5.2 Českomoravské bratrstvo

Karel Havlíček v Praze představí Boženu Němcovou Janu Helceletovi, členovi Českomoravského bratrstva.⁶⁵ Toto shledání probíhá v bytě, do něhož se Němcová právě přestěhuje, a účastní se ho i její lékař a přítel Josef Čejka. Brzy nato a bez většího seznamování se z Helceleta stane milenec Němcové.

7. února 1851 Helcelet Němcové napsal: „*Co se týče dopisu Tvého, byl jsem ním velmi potěšen, a domýšlím se, že toto naše písemné, nevidomé seznámení může dosti půvabn[é] býti, a že nás přec nezavede k nějakým blouznivým pomyslům jednoho o druhém; a že se nepotřebujeme obávati, bychom při osobním či skutečném seznání nemile sebe navzájem dojali; naopak, těším se, ne že by skutkem naše magnetické vyobrazení si druhého skvěle se potvrdilo, nýbrž že to bude zase nové, avšak ne nemilé seznámení...*“⁶⁶ Z dopisu vyplývá, že se znali ještě dříve, než se viděli osobně. Často si psali a až poté se z nich stali milenci. Nakonec byl Helcelet ten, kdo chtěl milostný vztah ukončit a pokračovat ve vztahu se spisovatelkou pouze na rovině přátelské. 16. března 1852 adresoval Němcové dopis s těmito slovy: „*Oznamuju Ti totiž, že jsem uzavřel u sebe přetrhnouti naše dosavadní mezi sebou dopisování, ačkoliv bych nerád, aby tím i naše počáteční přízeň obapolná utrpěti měla [...]. Pokrč ramenama nad mým mozkiem, ušklíbni se na mou nemotornost, ale nechej hořkosti, ku které, chceš-li, měla bys příčiny ovšem, nýbrž podej mi ruku k obnovení bývalého přátelského mezi náma poměru, bez dopisování mezi sebou jiného leč za příčinou skutečnou, věcnou.*“⁶⁷

Jejich odcizení už v seriálu ale zaznamenáno není, děj plyne dál a zaměřuje se spíše na postavu V. D. Lambla.

⁶⁴ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 62. ISBN 978-80-200-1574-7.

⁶⁵ *Božena*. 3. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 17. 1. 2021.

⁶⁶ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence I. (1844–1852)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2003, s. 171. ISBN 80-7106-162-X.

⁶⁷ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence I. (1844–1852)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2003, s. 229. ISBN 80-7106-162-X.

2.2.6 Uhry 1853

Poslední místo, kam se děj třetího dílu seriálu *Božena* přesouvá, jsou Uhry roku 1853.⁶⁸ Josef Němec již nějakou dobu v Uhrách pobývá a Božena ho sem jede s Jaroslavem a Theodorou navštívit. Nezdrží se však dlouho, neboť Němcové přijde z Prahy dopis doktora V. D. Lambla, ve kterém píše, že je syn Hynek nemocný. Němcová se tedy s dětmi sbalí a odjede. Němec musí zůstat, neboť na něho přišlo udání a nemůže být propuštěn ze služby. Než však Němcová stačí do Prahy přijet, je Hynek už mrtvý.

Toto období je v seriálu zachyceno poměrně autenticky, přesto si můžeme všimnout jedné odlišnosti. Němcová se do Prahy vrátila 17. října 1853, syn Hynek zemřel ale až 19. října, tedy se s ním ještě stačila rozloučit.⁶⁹

Následně je v seriálu zachycena scéna, kdy Němcová ve smutku ze ztráty syna začíná s psaním *Babičky*. Janáčková se okolnostmi vzniku *Babičky* zabývala.⁷⁰ Tvrdí, že starší životopisci přispěli k představě, že *Babičku* napsala v oněch „*slzách za ztraceným synem Hynekem a skličována nouzí, utíkajíc do vzpomínek na světlé dětství strávené poblíž ratibořického zámku*“.⁷¹ K této představě vybízejí dva dopisy Němcové, jeden ze 4. června 1855 adresovaný Janu Helceletovi, druhý přiložený 10. června 1855 k *Babičce* a adresovaný A. V. Šemberovi. V dopisech si stěžuje na nelehkou životní situaci a popisuje motivaci ke vzniku *Babičky*. Janáčková těmto dopisům přisuzuje specifický účel. Jsou prý spíše „*projekcí než zpovědí, nabízejí jisté návody ke čtení, jež u obdarovaných mohly posílit zájem o svět autorky a respekt k její osobnosti*“.⁷² Toto období pro spisovatelku složité nepopíratelně bylo a i v dalších publikacích, např. v předmluvě Magdaleny Pokorné u druhého dílu *Korespondence*, je *Babička* představena jako dílo, jež autorka napsala v době bídy a smutku.⁷³ Myslím si, že tento fakt bere na zřetel i Janáčková, problematiku však rozvádí dále. Tvrdí, že tak kvalitní dílo, jako je *Babička*, pravděpodobně nemohlo vzniknout pouze v důsledku životní krize, ve které se Němcová nacházela.

⁶⁸ *Božena*. 3. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 17. 1. 2021.

⁶⁹ TILLE, Václav a Miloslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. 7. vydání. Praha: Družstevní práce, 1947.

⁷⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Příběh tajemného psaní*. Praha: Akropolis, 2001. ISBN 80-7304-015-8.

⁷¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Příběh tajemného psaní*. Praha: Akropolis, 2001, s. 14. ISBN 80-7304-015-8.

⁷² JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Příběh tajemného psaní*. Praha: Akropolis, 2001, s. 16. ISBN 80-7304-015-8.

⁷³ POKORNÁ, Magdalena. In: SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence II. (1853–1856)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2004, s. 7–26. ISBN 80-7106-697-4.

2.2.7 Praha 1855

2.2.7.1 Hanuš Jurenka

Posledním milencem Němcové se stal Hanuš Jurenka, o jedenáct let mladší student medicíny.⁷⁴ S Jurenkou se seznámila prostřednictvím V. Č. Bendla, který ho přivedl na jedno z častých setkání členů Fričovy skupiny. Jurenka byl statný a pohledný mladík, který Němcové imponoval svou přímou a poněkud drzou povahou. Rovněž s Jurenkou si dopisovala, v korespondenci je označován jako neznámý adresát.⁷⁵ Vedou se i teorie o možné nepravosti těchto dopisů. Alexandr Stich označil jako jejich úpravce, či snad až falzifikátora Karla Sabinu. Janáčková zastává opačné stanovisko a tvrdí, že autorkou dopisů je skutečně Němcová.

O tomto milostném vzplanutí Němcová napsala nicméně i společnému příteli Bendlovi, v dopisu ze 14. prosince 1856 se mu vyzpovídala z nešťastné lásky. „*Já bych mu byla věnec z hvězd nejskvělejších spletla nad čelo, do nebes bych ho byla vnesla, by nade všemi skvěl se!* – *Já nezkoumala, zdali hoden toho, protože jsem ho milovala.* – *Snad ho bude dosti ženských ještě milovat, ale tak bezohledně a vroucně žádná, ani žena, ani děvče (to dokonce).*“⁷⁶ Zprvu byl jejich vztah intenzivní, avšak časem začal být mladý budoucí lékař vůči spisovatelce čím dál více lhostejný. Nakonec jejich vztah skončil, když měl Jurenka odcestovat do Haliče, neboť se tam rozšířila epidemie cholery.

Seriál Božena se tímto tématem zaobírá v posledním dílu, avšak ne v takové míře, jako tomu bylo v případě V. B. Nebeského či V. D. Lambly.⁷⁷ Významný je zde spor Němcové s matkou Jurenky. Ta na Němcovou naléhá, aby jejího syna nechala být a on mohl v klidu dostudovat. Milenci se spolu tedy rozloučí, Němcová nakonec prohlašuje: „*Nikdy tě žádná nebude milovat tak jako já.*“⁷⁸ To jsou však slova převzatá z onoho dopisu Bendlovi, který spisovatelka napsala až následující rok. Celkově jsou okolnosti a příčina jejich rozchodu v seriálu odlišné.

⁷⁴ MORAVA, Jiří. *Někdejší Betty*. Praha: Český spisovatel, 1996. ISBN 80-202-0640-X; JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 83–94. ISBN 978-80-200-1574-7.

⁷⁵ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence II. (1853–1856)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2004. ISBN 80-7106-697-4.

⁷⁶ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence II. (1853–1856)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2004, s. 343. ISBN 80-7106-697-4.

⁷⁷ *Božena*. 4. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 24. 1. 2021.

⁷⁸ *Božena*. 4. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 24. 1. 2021.

2.2.7.2 Manželé Němcovi

14. února 1855 bylo Němcovi dovoleno odjet z Uher zpět do Prahy za svou rodinou.⁷⁹

1. srpna 1856 se s manželkou účastnil pohřbu Karla Havlíčka. Během pohřbu Němec žádal, ať ostatní účastníci smeknou klobouk, což policie následně označila jako projev politické demonstrace a odsoudila ho k osmidennímu vězení. Brzy poté, v listopadu 1856, odcestoval do Villachu, kde mu úřad přidělil místo. Marně zde čekal na kariérní postup a lepší finanční ohodnocení, s manželkou udržoval pouze písemný styk. Nakonec zažádal o penzi a rozhněván se vrátil do Prahy.

V seriálu však Němec, odpykávající si trest ve vězení, při rozhovoru s manželkou prohlašuje: „*Nikam nenastoupím! Už jsem se rozhodl. Zažádám o předčasnou penzi.*“⁸⁰ Což také udělá a do Villachu neodcestuje.

Pozornost je pak zaměřena na zhoršující se zdravotní stav Němcové, načež jí jsou doktorem Lambem doporučeny sedací lázně.⁸¹ Němcová je tedy za pomoci dcery Dory doma praktikuje. Do seriálu už však nejsou zahrnuty její další cesty na Slovensko uskutečněné v průběhu 50. let. Na Slovensko se opakovaně vracela nejen kvůli čerpání podnětů k literární práci, ale i ze zdravotních důvodů, neboť chtěla využít „*blahodárných účinků tamních lázní*“.⁸²

2.2.7.3 Služka Manka

V domácnosti Němcových se vystřídalo několik služek, poslední z nich byla Marie Langhammerová, domácky Manka.⁸³ Rodina se postupně dostávala do veliké finanční krize a v roce 1857 ji musela Němcová propustit. Manka však měla Němcovy velmi ráda a s pláčem se k nim vrátila, neboť se jí stýskalo.

I v seriálu nás provází postava Manky, která Němcovým především vaří a chodí nakupovat. Němcová je na ni hodná a chová se k ní jako k sobě rovné, dokonce jí půjčuje své šaty. Panují mezi nimi tedy vřelé vztahy, přesto je to právě Manka, která policii donáší informace o rodině. Morava však píše, že to nebyla Manka, nýbrž Vítězka Paulová – mladá dívka, která se kvůli nedostatku peněz musela uchýlit k takovému jednání.

⁷⁹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 95–107. ISBN 978-80-200-1574-7; POKORNÁ, Magdalena. In: SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence II. (1853–1856)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2004, s. 7–26. ISBN 80-7106-697-4.

⁸⁰ *Božena*. 4. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 24. 1. 2021.

⁸¹ *Božena*. 4. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 24. 1. 2021.

⁸² POKORNÁ, Magdalena. In: SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence II. (1853–1856)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2004, s. 23. ISBN 80-7106-697-4.

⁸³ MORAVA, Jiří. *Někdejší Betty*. Praha: Český spisovatel, 1996. ISBN 80-202-0640-X.

3. ANALÝZA ROZDÍLŮ

3.1 Obecné informace

3.1.1 Určení filmového žánru

Slovo *žánr* pochází z francouzštiny, přičemž jeho význam je druh nebo typ.⁸⁴ Kinematografie (tedy i filmové žánry) se neustále vyvíjí a proměňuje, proto je obtížné jednotlivým žánrům vymezit přesné hranice. Ale i přesto mají filmové žánry sdílené konvence, podle kterých můžeme filmy z jedné kategorie charakterizovat. Takovými konvencemi mohou být *prvky syžetu* – například v detektivce očekáváme vyšetřování kriminálního případu, většinou vraždy. Dále sem patří *téma filmu* a také *charakteristické filmové postupy* – pro horory je typické ponuré osvětlení, v akčních filmech bývá rychlý střih atd. Obecně vzato tvoří rozhodující faktor pro určení filmového žánru „*souhra konvencí a inovací, prvků známých a nových*“.⁸⁵ Třebaže je žánrové vymezení často problematické, nemělo by hrát roli při hodnocení filmu. Spíše divákovi pomáhá zvolit vhodný film na základě jeho preferencí.

3.1.1.1 Životopisný žánr

Některé typy filmů lze charakterizovat jako „*vzájemné alternativy*“.⁸⁶ Spadají sem experimentální a mainstreamové filmy, animované filmy a filmy s živými herci, dále také dokumentární a fikční filmy.⁸⁷ Poslední dva typy nás v tomto kontextu zajímají nejvíce, neboť životopisný film můžeme chápat jako typ filmu pohybující se na hranici mezi dokumentem a fikcí.

Cílem dokumentárního filmu je zprostředkovat fakta, přičemž existuje mnoho způsobů, jak toho filmaři dosáhnou. Většinou využívají archivní záběry a rozhovory s lidmi, práci jim usnadňuje rovněž vyvinutá technika (např. zvětšovací objektivy a lehká filmovací zařízení), díky které mohou pozorovat nejen lidský život, ale i život v přírodě.

⁸⁴ BORDWELL, David a THOMPSONOVÁ, Kristin. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. Přeložili Petra DOMINKOVÁ, Jan HANZLÍK a Václav KOFROŇ. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2011, s. 423–427. ISBN 978-80-7331-217-6.

⁸⁵ BORDWELL, David a THOMPSONOVÁ, Kristin. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. Přeložili Petra DOMINKOVÁ, Jan HANZLÍK a Václav KOFROŇ. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2011, s. 426. ISBN 978-80-7331-217-6.

⁸⁶ BORDWELL, David a THOMPSONOVÁ, Kristin. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. Přeložili Petra DOMINKOVÁ, Jan HANZLÍK a Václav KOFROŇ. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2011, s. 449. ISBN 978-80-7331-217-6.

⁸⁷ BORDWELL, David a THOMPSONOVÁ, Kristin. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. Přeložili Petra DOMINKOVÁ, Jan HANZLÍK a Václav KOFROŇ. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2011, s. 449–470. ISBN 978-80-7331-217-6.

Fikční film se oproti tomu pohybuje primárně na rovině imaginárnosti. Bytosti, místa a události, které představuje, tak většinou nejsou skutečné. Pokud některé z těchto prvků skutečné jsou, bývají pouze kulisou k fiktivnímu příběhu.

Tyto aspekty jsou pro vymezení životopisného žánru důležité. Autoři knihy *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu* se v tomto kontextu zabývají otázkou, zdali filmy *Apolo 13* a *Schindlerův seznam*, jež jsou založeny na skutečných událostech, a životopisné filmy *Malcom X* a *Walk the Line*, jejichž hlavním tématem je život skutečných lidí, jsou dokumenty, nebo fikce. Na otázku si vzápětí sami odpovídají. „Tyto filmy by zůstaly fikčními, i kdyby se skutečnou minulostí tímto zkreslujícím způsobem nepracovaly. Záleží totiž na tom, jak byly natáčeny...“⁸⁸ Z toho vyplývá, že i kdyby byl životopisný film založen pouze na skutečných událostech a vyvaroval se jakýchkoli nepravdivých informací, teoretici by ho přiřadili spíše k filmu fikčnímu, neboť by byl hraný.

3.1.2 Téma

Slovo *téma* pochází z řeckého *thema* (= položka, tedy to, co je „položeno do popředí“).⁸⁹ Podle Davida Jana Novotného, bývalého pedagoga pražské FAMU, je důležité mít na paměti, že „*téma jako hlavní idea filmového příběhu určuje výběr faktů [...] a úhel pohledu*“.⁹⁰ U fikčních filmů to asi všichni diváci považují za samozřejmé. Pro následnou analýzu rozdílů v životopisném seriálu *Božena* je však důležité si uvědomit, že i tento žánr staví na tvůrčím pojetí, divákům poskytuje pouze „*historickou rekonstrukci*“.⁹¹ Odchylky od původní látky jsou s ohledem na charakteristiku žánru očekávatelné. Problém však může nastat, pokud míra tvůrčího zpracování převažuje nad fakty. To se stalo například u filmu *Masaryk*.⁹² Rovněž se jedná o životopisný film, který má představit významnou historickou osobnost, avšak zde si divák může všimnout markantního množství nepravdivých informací.

⁸⁸ BORDWELL, David a THOMPSONOVÁ, Kristin. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. Přeložili Petra DOMINKOVÁ, Jan HANZLÍK a Václav KOFROŇ. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2011, s. 452. ISBN 978-80-7331-217-6.

⁸⁹ VLAŠÍN, Štěpán, Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV. *Slovník literární teorie*. 2. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 377–378.

⁹⁰ NOVOTNÝ, David Jan. *Chcete psát scénář? I. Základy dramaturgie*. Praha: Akademie múzických umění, 1995, s. 2. ISBN 80-85883-06-6.

⁹¹ BORDWELL, David a THOMPSONOVÁ, Kristin. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. Přeložili Petra DOMINKOVÁ, Jan HANZLÍK a Václav KOFROŇ. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2011, s. 452. ISBN 978-80-7331-217-6.

⁹² *Masaryk* [film]. Česko. 2016.

3.2 Analýza rozdílů

3.2.1 Formování syžetu

Novotný představuje tři způsoby, kterými je možné formovat syžet – skrze *charakter*, *kolizi* a *situaci*.⁹³ S čím scénárista začne, je zcela na jeho uvážení, dobrý scénář však nakonec musí obsáhnout všechny tři složky.

Děj seriálu *Božena* začíná v roce 1837, to je Barbora už téměř plnoletá. Scénáristky mohly představit i Barbořino dětství, rozhodly se však učinit takto. První kolize nastává ve chvíli, kdy je nucena vzít si Josefa Němce, tím je divák vtažen do děje. V této scéně jsem si zároveň všimla prvního většího rozdílu. Tím, že scénáristky už zde udělaly z Barbory pokrokovou ženu prosazující si své vlastní názory, ještě vyostřily probíhající kolizi a seriál tak učinily zajímavým již v počátku. To je ostatně pro jakékoli filmové dílo stěžejní.

Novotný rovněž tvrdí, že „*charakter musí z kolize vycházet a musí být takový, aby byla kolize, do níž se dostane, věrohodná*“.⁹⁴ Myslím si, že hlavním cílem scénáristek bylo právě vykreslení spisovatelky jako svéhlavé, nezávislé a pokrokové ženy a jejího nelehkého manželství, čemuž touto scénou položily dobré základy.

3.2.2 Čas vyprávění

Při vyprávění hraje důležitou roli čas. Pokud se kniha vleče, čtenáře s největší pravděpodobností nebude bavit. Buď ji s vypětím všech sil dočte a už se k ní nikdy nevrátí, nebo ji nedočte vůbec. Také scénárista vypráví příběh, který musí vhodně časově rozvrhnout. Na základě scénáře vznikne film, jehož tvorba je velmi nákladná a záleží pouze na tvůrcích, zdali se jim peníze díky diváckému přijetí vrátí.

„*Čas – filosofický pojem k vyjádření trvání bytí; základní veličina, vyjadřující trvání a poslušnost dějů; v dramatickém díle vytváří čas vlastní vnitřní svět*.“⁹⁵ Novotný tuto definici uvedl na začátku kapitoly s názvem *Boj s časem*.⁹⁶ Odkazuje tím k faktu, že čas vnímáme každý. Někdo se snaží využít každou minutu, někdo ho pouze nechává plynout, v konečném důsledku nám všem ale utíká stejně rychle. Je však veliký rozdíl mezi „*časem vyprávění*“ a

⁹³ NOVOTNÝ, David Jan. *Chcete psát scénář? I. Základy dramaturgie*. Praha: Akademie múzických umění, 1995, s. 16–25. ISBN 80-85883-06-6.

⁹⁴ NOVOTNÝ, David Jan. *Chcete psát scénář? I. Základy dramaturgie*. Praha: Akademie múzických umění, 1995, s. 17. ISBN 80-85883-06-6.

⁹⁵ *Kazatel*, 3:11, přeložil Viktor FISCHL. In: *Poezie Starého Zákona*, Garamond, 2002, s. 381.

⁹⁶ NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu aneb demiurgie versus dramaturgie*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, 2007. ISBN 978-80-246-1306-2.

„časem reálného života“.⁹⁷ Filmaři mohou ztvárnit dvouhodinový film, který postihne celý život nějaké osobnosti, nebo naopak z pár minut trvající situace udělat situaci hodinovou.

V tomto kontextu je důležité brát v potaz pojem *dramatická zkratka*. Pro scénáristu je dramatická zkratka stěžejní, pokud chce do scénáře vměstnat co nejvíce událostí, které se vztahují k tématu vyprávěného příběhu. Tedy například nemusí podrobně popisovat, jak probíhala cesta letadlem, neboť ve filmu stačí udělat vteřinový záběr této situace (pokud se nejedná o film, jehož hlavním tématem je havárie letadla apod.). Na druhou stranu je také důležité příliš nespěchat. Ani uspěchaný film by si divák moc neužil.

Mimo tempa a rytmu děje hrají důležitou roli i časové roviny. Filmaři se mohou z minulosti během vteřiny přesunout do přítomnosti či budoucnosti a naopak. Tento fenomén filmoví tvůrci také značně využívají.

3.2.2.1 Rozdíly v seriálu *Božena se zřetelem na čas a místo*

Seriál *Božena* v necelých šesti hodinách zaznamenává téměř celý život významné české spisovatelky. Jak jsem již v druhé části práce psala, seriál začíná v Ratibořicích roku 1837. Postupně se chronologicky přesouváme do dalších míst v souladu s tím, jak se Němcovi stěhovali. Při komparaci děje seriálu *Božena* s odbornou literaturou o Boženě Němcové jsem došla k poznání, že některé časové údaje s realitou zcela nekorespondují. Ve výsledku jich není mnoho, přesto si drobných rozdílů všimnout můžeme.

Jeden z nich se týká pobytu v Domažlicích. Toto období je v seriálu zjednodušeno jednak s ohledem na čas, jednak s ohledem na místo – Němcovi se v krátkém časovém sledu přestěhovali na několik míst, která tam zaznamenána nejsou. Myslím si, že tuto odchylku můžeme zcela jasně vztáhnout k výše zmíněnému pojmu *dramatická zkratka*. Kdyby byla v seriálu zaznamenána a časově upřesněna všechna místa, kam se rodina stěhovala, děj by se zbytečně táhnul a divák by sledování seriálu s největší pravděpodobností nebavilo. Scénárista by měl rovněž zohlednit i méně pozorné diváky, kteří se v důsledku časté časové změny mohou v ději ztratit. Vedle těchto aspektů hraje důležitou roli i rozpočet, který filmaři pro tvorbu díla mají.

Další časové odchylky jsem si všimla v souvislosti se smrtí Hynka Němce. Jedná se pouze o dva dny, přisuzovat tento případ dramatické zkratce asi není zcela na místě. Myslím si, že v tomto případně šlo filmařům hlavně o vygradování dané situace. Scéna, ve které se

⁹⁷ NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu aneb demiurgie versus dramaturgie*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, 2007, s. 132. ISBN 978-80-246-1306-2.

matka vrátí k už mrtvému synovi, diváka zasáhne více, než když s ním matka před smrtí ještě nějaký čas je a stačí se s ním rozloučit.

Příklady zrychlení či zpomalení děje a zjednodušení děje s ohledem na místa, kam je situován, bychom našli mnohem více, obecně však stojí na stejných pravidlech.

3.2.3 Postavy

Z hlediska postav vystupujících v seriálu bych odlišnosti rozdělila do dvou rovin. Jednou z nich je snížení jejich počtu oproti skutečnosti. Příkladem je postava služky Manky, která vystupuje ve třetím a čtvrtém dílu. Němcovi měli ve skutečnosti několik služek, které se v jejich domácnosti vystřídalaly, přičemž jednou z nich byla právě Marie Langhammerová, v domácnosti oslovovaná přezdívkou Manka. Scénáristky se však rozhodly do seriálu zahrnout pouze ji. Myslím si, že rozdíly tohoto typu nepotřebují rozsáhlejší analýzu. Některé osoby pohybující se v okolí Němcové zkrátka nebyly pro seriál stěžejní, tedy je scénáristky do scénáře nezařadily.

Druhá rovina se týká vztahu mezi Němcovou a některými postavami, většinou jejími milenci. Podle Novotného tkví úskalí životopisného filmu ve volbě tématu, přesněji řečeno ve volbě osobnosti, kterou chce scénárista představit.⁹⁸ Do skupiny osobností, se kterými by neměl nastat problém, spadají hudebníci, malíři, sochaři, herci, tanečníci, ale i vědci a vynálezci. Činnost, kterou se zabývají, je vidět a slyšet a tedy se snadno přenese i do filmové podoby. Do opozice k těmto osobnostem staví spisovatele a básníky, u nichž je to značně komplikovanější, pokud nemají alespoň zajímavý život – a Němcová ho měla. Když vezmeme v potaz tyto aspekty, dojdeme ke dvěma možnostem, jak mohly scénáristky s osobností Boženy Němcové naložit. Buď z ní udělat především spisovatelku, která žila v chudobě a nešťastném manželství a její kontroverzní osobní život upozadit, nebo naopak. První možnost je vzhledem k tomu, čím se Němcová proslavila, očekávatelná, druhá však zajistí daleko vyšší sledovanost.

Scénáristky se vydaly po cestě zajímavého osobního života, přičemž pohled na některé vztahy ve spisovatelčině životě upravily. Mám na mysli např. vztah Němcové s Reissovou. V seriálu si jsou ženy bližší, než patrně ve skutečnosti byly. Dalším příkladem je její poslední milenec Hanuš Jurenka. Průběh jejich vztahu a důvody rozchodu byly ve skutečnosti opět odlišné, než jak nám to zprostředkovává seriál. Vznikly tedy rozdíly, které mají dle mého názoru opět poměrně jednoduché vysvětlení. Jak zmínil Novotný, při tvorbě životopisného

⁹⁸ NOVOTNÝ, David Jan. *Chcete psát scénář? II. Žánry v hraném filmu*. Praha: Akademie múzických umění, 1995, s. 53–54. ISBN 80-85883-07-4. 53–54.

filmu je nutné chytit se něčeho zajímavého. Scénáristky to tedy udělaly a tím, že si některé situace přibarvily, vytvořily divácky přitažlivý seriál zakládající se na kontroverznosti spisovatelčiny osobnosti. Obecně však z Němcové neutvořily jinou osobnost, než jakou skutečně byla. Míra tvůrčího pojetí a osobního pohledu je v seriálu zřejmá, na druhou stranu ale nikterak zavádějící.

ZÁVĚR

Zprvu bych chtěla zmínit, že jsem k seriálu Božena měla kladný postoj už před psaním bakalářské práce, což se ani po jejím dokončení nezměnilo. Zaujal mě formou i obsahem, mimo to se mi líbí i herecké obsazení a výkony. Určitě bych seriál Božena řadila ke zdařilým produktům české kinematografie. Přesto jsem měla určité předsudky a chovala jsem jistou míru nedůvěry k pravdivosti podávaných informací o Boženě Němcové. Tento názor se mi nakonec značně vyvrátil.

Rozdíly jsem našla především v kategoriích *čas*, *místo* a *postavy*. Ve třetí části práce zaměřené na analýzu rozdílů jsem zmínila, že všechny tyto aspekty mají dle mého názoru logické a vcelku jednoduché vysvětlení. Došla jsem k závěru, že scénářistky potřebovaly určité momenty života Němcové zjednodušit. Jednak by bylo komplikované podrobně zaznamenat celý spisovatelčin život, jednak by byl seriál ve výsledku dlouhý a asi nezajímavý. Nejvíce rozdílů jsem našla v souvislosti se seriálovými postavami, především v pohledu na jejich vztah s Němcovou. Můj postoj jsem opět zmínila už ve třetí části bakalářské práce, ale chtěla bych ho představit i zde.

Myslím si, že hlavním cílem scénáristek bylo vyzdvihnout určité povahové rysy Němcové, konkrétně její svéhlavost, nespoutanost, pokrokovost a potřebu milovat a být milována. Učinily tak v kontextu nešťastného manželství s Josefem Němcem a nelehké role ženy v devatenáctém století. Aby daného cíle dosáhly, nepostavily do popředí její literární dráhu, ale osobní život s důrazem na milenecké vztahy, které ještě trochu přibarvily. Seriál se tedy zakládá na kontroverznosti spisovatelčiny osobnosti. Domnívám se, že kdyby tak neučinily, mělo by dílo ve výsledku mnohem nižší sledovanost. Na druhou stranu se tento aspekt stal i terčem kritiky. Celkově jsem však v seriálu nenašla takové množství rozdílů, jaké jsem zprvu očekávala, což mě velmi mile překvapilo. Třebaže seriál není stoprocentně autentickým životopisem spisovatelky, poskytuje divákům velmi relevantní pohled na její osobnost. Můžeme tvrdit, že scénářistky autorku představily v duchu poznatků literární historie.

Co se týče celého procesu tvorby bakalářské práce, nejvíce času mi zabral výběr a studium odborné literatury. Už v úvodu jsem zmínila, že literatury o Boženě Němcové je opravdu veliké množství. Existuje mnoho syntéz, také mnoho publikací, které se věnují pouze dílčím problematikám. Mimo to jsou některé publikace už zastaralé, i na to jsem se při volbě snažila brát ohled. Největší problém mi však dělalo sehnat vhodnou literaturu vztahující se k teorii filmu. Zdůrazňuji vhodnou, neboť literatury s touto tematikou existuje opět veliké

množství, a to jak české, tak zahraniční. Většinou se však autoři zabývají aspekty filmu, které nebyly pro mou bakalářskou práci stěžejní.

Třebaže jsem očekávala, že najdu více rozdílů, které budu moc analyzovat, tak se mi práce psala relativně dobře. Nahlédla jsem do nelehkého života Boženy Němcové a kouzla její osobnosti. Některé domněnky jsem si při studiu literatury potvrdila, některé naopak vyvrátila, celkově jsem ale nabyla velikého množství nových informací. A to nejen o spisovatelce Boženě Němcové, ale o oblasti filmové teorie.

ZDROJE

Prameny: Filmografie

- 1) *Božena*. 1. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 3. 1. 2021.
- 2) *Božena*. 2. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 10. 1. 2021.
- 3) *Božena*. 3. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 17. 1. 2021.
- 4) *Božena*. 4. díl [epizoda televizního seriálu]. ČT. 24. 1. 2021.
- 5) *Masaryk* [film]. Česko. 2016.
- 6) *Tajemství života Boženy Němcové* [televizní dokument]. ČT. 2022

Sekundární literatura

- 1) BORDWELL, David a THOMPSONOVÁ, Kristin. *Umění filmu: Úvod do studia formy a stylu*. Přeložili Petra DOMINKOVÁ, Jan HANZLÍK a Václav KOFRONĚ. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2011. ISBN 978-80-7331-217-6.
- 2) JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Příběh tajemného psaní*. Praha: Akropolis, 2001. ISBN 80-7304-015-8.
- 3) JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1574-7.
- 4) *Kazatel, 3:11*, přeložil Viktor FISCHL. In: *Poezie Starého Zákona*, Garamond, 2002.
- 5) KOKEŠ, Radomír D. *Rozbor filmu*. 1. vyd. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015. ISBN 978-80-210-7756-0.
- 6) LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.
- 7) MORAVA, Jiří. *Někdejší Betty*. Praha: Český spisovatel, 1996. ISBN 80-202-0640-X.
- 8) NOVOTNÝ, David Jan. *Chcete psát scénář? I. Základy dramaturgie*. Praha: Akademie múzických umění, 1995. ISBN 80-85883-06-6.
- 9) NOVOTNÝ, David Jan. *Chcete psát scénář? II. Žánry v hraném filmu*. Praha: Akademie múzických umění, 1995. ISBN 80-85883-07-4. 53–54.
- 10) NOVOTNÝ, David Jan. *Budování příběhu aneb demiurgie versus dramaturgie*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, 2007. ISBN 978-80-246-1306-2.
- 11) OTRUBA, Mojmír. Božena Němcová. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3. M–Ř. Sv. I, M–O. OPELÍK, Jiří (red.). Praha: Academia, 2000, s. 474–484. ISBN 80-200-0708-3.

- 12) POKORNÁ, Magdaléna. *Josef Němec: neobyčejný muž neobyčejné ženy*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1780-2.
- 13) POKORNÁ, Magdalena. In: SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence II. (1853–1856)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2004, s. 7–26. ISBN 80-7106-697-4.
- 14) POLÁK, Josef. *Tři kapitoly o Barunce Panklové (Boženě Němcové)*. Praha: T. Houška, 1992. ISBN 80-900704-2-6.
- 15) SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence I. (1844–1852)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2003. ISBN 80-7106-162-X.
- 16) SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence II. (1853–1856)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2004. ISBN 80-7106-697-4.
- 17) SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence III. (1857–1858)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2006. ISBN 80-7106-764-4.
- 18) SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie a kol. (ed.). *Božena Němcová: Korespondence IV. (1859–1862)*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-895-2.
- 19) SOBKOVÁ, Helena. *Tajemství Barunky Panklové: nové úvahy o narození a původu Boženy Němcové*. Praha: Horizont, 1991. ISBN 80-7012-047-9.
- 20) ŠŮLA, Jaroslav. Sedm úvah historika o původu, datu a místu narození české spisovatelky Boženy Němcové aneb je Babička rodopisným pramenem? In: *BOŽENA NĚMCOVÁ – ŽIVOT – DÍLO – DOBA, Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 7.–8. září 2005 v Muzeu Boženy Němcové*. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové v České Skalici, 2006, s. 225–244. ISBN 80-239-8467-5.
- 21) TILLE, Václav a Miloslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. 7. vydání. Praha: Družstevní práce, 1947.
- 22) VLAŠÍN, Štěpán, Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV. *Slovník literární teorie*. 2. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 377–378.
- 23) ZÁHOŘ, Zdeněk. *Božena Němcová a Václav Bolemír Nebeský*. Praha: Vydavatelské sdružení Odkaz, 1920.

Internetové zdroje

- 1) ADAM, Robert. *Datum narození a původ Boženy Němcové ve světle její korespondence*. Online. Muzeum Boženy Němcové. 2012, aktualizováno 26. 5. 2022. Dostupné z: Datum narození a původ Boženy Němcové ve světle její korespondence. [cit. 2023-10-22].

- 2) *Božena*. Online. Česká televize iVysílání. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/>. [cit. 2024-03-08].
- 3) *Božena*. Online. Sdružení české filmové kritiky. Dostupné z: <http://filmovakritika.cz/bozena/>. [cit. 2024-03-11].
- 4) ROHÁČKOVÁ, Kristina. *Vztah Němcové s Nebeským byl velmi intenzivní, říká jeho praprapravnučka. Dopisy básníkovy žena spálila*. Online. IROZHLAS. 2021. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/kultura/televize/bozena-nemcova-vaclav-bolemir-nebesky-serie-ceska-televize-historie_2101111816_kro. [cit. 2024-01-18].
- 5) *Televizní osudy Boženy Němcové přilákaly více než tři miliony diváků. Zájem probudily i mezi dospívajícími*. Online. IROZHLAS. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/kultura/televize/bozena-nemcova-serial-ceska-televize-sledovanost-ana-geislerova_2101251444_kro. [cit. 2024-03-11].